

УДК 343.14

Н. В. Глинська, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектору дослідження проблем судової діяльності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦИФІКИ СТАНДАРТІВ ЇХ ДОБРОЯКІСНОСТІ

У статті розглянуті питання класифікації кримінальних процесуальних рішень як необхідне методологічне підґрунтя для розв'язання концептуальної проблеми визначення стандартів доброякісності таких рішень. Автором запропоновані оригінальні критерії – напрями для групування процесуальних рішень та надана розгорнута характеристика одному з них – характеру дискреційної складової, що реалізована у прийнятому правозастосовному акті.

Ключові слова: класифікації, стандарти, доброякісність, кримінальне процесуальне рішення, особи, що приймають процесуальні рішення, правозастосовний розсуд, дискреція, індивідуалізація стандартів.

Постановка проблеми. Класифікація, будучи одним із важливих аспектів системного підходу до об'єктів, що досліджуються, має неабияке теоретичне і практичне значення. Вона дозволяє упорядкувати значну кількість кримінальних процесуальних рішень (далі – КПр), забезпечує їх всебічне дослідження, сприяє з'ясуванню їх природи, розробці вимог, що ставляться до кожного їх різновиду. Її практичне значення полягає і в тому, що при класифікації КПр вирізняються як загальні, так і особливі ознаки, які мають враховуватися посадовою особою під час їх прийняття, а це, у кінцевому підсумку, забезпечує їх законність та обґрунтованість. Крім того, класифікація дозволяє з наукової позиції підійти до прийняття у кримінальному процесі тих рішень, що є найбільш доцільними для досягнення визначених цілей у тих чи інших умовах правозастосовної діяльності.

Словникова інтерпретація цього терміна відображає процес розподілу об'єктів, явищ і понять за класами, розділами, розрядами залежно від їх загальних ознак¹. Але, як справедливо свого часу зазначив В. С. Зеленецький, при аналізі поняття, що розглядається, на практиці й у процесі теоретичної діяльності для розмежування предметів і явищ одне від одного виникає необхідність виявляти не лише загальні, але й специфічні відмінні ознаки². З таких позицій і підходять до визначення класифікації у літературі з наукознавства та логіки. В. В. Косолапов вважає, що під класифікацією слід розуміти процедуру «упорядкування елементів за класами відповідно до подібності і розходження між ними, при цьому класи займають у множині ... точно фіксоване місце. Отже, упорядкування – це логічний прийом, за правилами якого єдність елементів, що класифікуються, перетворюється на єдність множини класів»³.

Класифікація не може бути довільною, вона повинна базуватися на певних підставах, критеріях. Яких-небудь єдиних для усіх випадків критеріїв класифікації рішень ані в науці, ані в юридичній практиці не існує, та й не може існувати, оскільки «вибір критеріїв класифікації, тобто істотних ознак рішень, що служать підставою класифікації, зумовлений її практичними цілями»⁴. Цим пояснюється існування в науці різних класифікацій як рішень взагалі, так і процесуальних рішень зокрема.

Ураховуючи вказані аспекти методологічного значення класифікації для успішного вирішення завдання розробки та індивідуалізації стандартів-вимог, яким мають відповідати КПП, актуальним є проведення групування таких рішень за найбільш корисними в цьому сенсі напрямками – критеріями.

До таких наукових пошуків спонукає також суттєве оновлення кримінального процесуального законодавства України. Це стосується, зокрема, підвищення соціально-політичного значення до-

¹ Сучасний тлумачний словник української мови / укл. голов. ред. В. В. Дубічинський. – Х. : Школа, 2009. – С. 399.

² Зеленецький В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы / В. С. Зеленецкий. – Харьков : Основа, 1994. – С. 195.

³ Косолапов В. В. Информационно-логический анализ научного исследования / В. В. Косолапов. – Киев : Наук. думка, 1968. – С. 87.

⁴ Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – Изд. 4-е. – М. : Политиздат, 1981. – С. 203.

тримання належної процедури в перебігу здійснення кримінального провадження, значного розширення контрольних повноважень суду на досудовому розслідуванні, перерозподілу процесуальної компетенції слідчого та прокурора тощо.

Констатуючи **ступінь наукової розробки** цієї проблематики, слід указати на те, що у кримінальній процесуальній науці найбільш повна класифікація КПП проведена П. А. Лупінською. На розроблених авторкою критеріях ґрунтуються і класифікації КПП, що запропоновані О. Я. Дубинським, Ю. В. Манасвим, О. Р. Михайленком, Н. Г. Муратовою, О. В. Смирновим, В. А. Стрёмовським, С. С. Тютчевим та ін. Указані та інші автори уточнюють, а в деяких випадках і доповнюють зазначені класифікаційні ознаки. Аналіз специфіки і новизни критеріїв для класифікацій, розроблених ученими, визначається предметом дослідження і практичними цілями таких класифікацій.

Незважаючи на наявність низки базових досліджень із проблематики класифікації КПП, ці питання привертають увагу й сучасних науковців у межах різнопланових досліджень, що так чи інакше пов'язані із КПП. Причому вченими здійснюється як класифікація існуючої сучасної системи КПП чи КПП певного суб'єкта кримінального процесу за вже ustalеними критеріями, такими, зокрема, як їх функціональне призначення, момент прийняття та характер впливу подальшого провадження (вихідні, проміжні та кінцеві КПП), так і пропонуються нові критерії для класифікації КПП. Відповідно в сучасній процесуальній літературі чимало уваги приділено класифікації судових рішень залежно від: характеру судових процедур, у перебігу яких вони ухвалюються; участі сторін у процесі ухвалення КПП¹; тощо.

Водночас обсяг цієї роботи не дозволяє детально розглянути всі переваги і недоліки класифікацій за позначеними вище критеріями. Але це і не є нашим завданням. Наведеним оглядом класифікацій,

¹ Коваленко Е. Н. Судебное решение: теоретико-методологические и технико-юридические аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. Н. Коваленко ; Рост. юрид. ин-т МВД РФ. – Ростов н/Д, 2009. – 26 с.; Подольский М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовному делу (вопросы теории и практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Подольский ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2007. – 25 с.

що існують у науці, ми намагаємося лише звернути увагу на об'єктивно існуюче різноманіття і багатофункціональність рішень, що приймаються у рамках кримінального провадження, їх взаємозв'язок, а також місце в загальній системі рішень, прийнятих у суспільному житті.

Відповідно до цілей даного дослідження класифікація КПП має не лише теоретичне, але і прикладне значення, оскільки ставить своїм завданням виявити специфіку визначення стандартів окремих видів КПП і надати практичним працівникам допомогу в поліпшенні своєї професійної діяльності. Будь-яке рішення є індивідуальним і специфічним. З урахуванням такої специфіки мають індивідуалізуватися загальні стандарти доброякісності КПП (далі – ДКПП), а отже, специфічним має бути й сам процес забезпечення належної якості КПП. Оскільки в кримінальному процесі може прийматися понад 150 різновидів КПП, різних як за характером питань, що вирішуються в них, так і за призначенням, то в цій роботі неможливо та й недоцільно характеризувати специфіку індивідуалізації стандартів кожного з них. У цьому сенсі кожна з існуючих у науці класифікацій так чи інакше є корисною з точки зору індивідуалізації стандартів до КПП. Проте, звичайно, ми не можемо їх всі розглянути.

З огляду на це автор статті ставить перед собою **мету**: в контексті розробки концептуальних основ визначення стандартів ДКПП провести класифікацію КПП за новими для науки критеріями, що є найбільш функціональними, враховуючи вказані дослідницькі інтереси. Для досягнення зазначеної мети автором ставилися такі **завдання**: сформулювати нові критерії для класифікації КПП; надати характеристику одному з них та на його підставі провести класифікацію КПП; визначити значення наведеної класифікації для визначення стандартів ДКПП.

Виклад основного змісту матеріалу. Беручи до уваги специфіку практичної спрямованості класифікації КПП, у межах дослідження концептуальних основ формування стандартів ДКПП вважаємо за необхідне провести її за такими критеріями: за характером дискреційної складової, реалізованої при ухваленні КПП; за складністю процедури ухвалення КПП; за ініціативою в ухваленні КПП та відношенням до кримінальної процесуальної ітерації (повторювання).

Причому вказані критерії є новими для процесуальної науки, застосування яких для класифікації КПП дозволить поглянути на існуючу систему КПП під новим кутом зору, виявити особливості індивідуалізації тих чи інших стандартів щодо окремих різновидів КПП з урахуванням специфіки їх природи та функційного призначення. З методологічної точки зору це є необхідним підґрунтям для повного та всебічного дослідження комплексу питань, пов'язаних із забезпеченням відповідності КПП стандартам, що до них ставляться.

У межах цієї статті спробуємо розкрити лише один з обраних нами напрямів класифікації КПП, а саме: характер дискреційної складової, що реалізована в КПП. Такий вибір є не випадковим, адже питання ухвалення КПП знаходяться у дуже тісному взаємозв'язку із проблематикою дискреції (розсуду) у правозастосовній діяльності, що завжди була та залишається предметом підвищеної уваги дослідників¹. І хоча в науці не існує однозначного визначення цих понять, на сьогодні майже всі процесуалісти не лише визнають допустимість та об'єктивність існування правозастосовного розсуду як «наданої законом можливості правозастосовнику обирати рішення, здійснювати оптимальний пошук по справі»², а й наділяють дискрецію значенням «позаальтернативного методу здійснення правосуддя»³. І це є цілком логічним як з урахуванням самої природи рішення як акта вибору того чи іншого варіанта, так і з огляду на те, що саме обрання особою, що приймає рішення (далі – ОПП), того чи іншого варіанта тлумачення фактів чи права у законодавчо встановлених межах забезпечує диференційований підхід до вирі-

¹ Термін «дискреційні повноваження» (від лат. *discretio* – рішення за своїм розсудом) у сучасних юридичних словниках визначається як «повноваження, обумовлені власним розсудом суб'єкта правовідносин» (див.: Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2007. – С. 167; Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология / Л. М. Баш, А. В. Боброва и др. – М. : Цитадель, 2000. – С. 205). З огляду на це терміни «дискреція» та «розсуд» ми використовуємо як синоніми.

² Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – М. : ЮРИСТЪ, 2006. – С. 65.

³ Пронин К. В. Дискреционные полномочия суда в уголовном судопроизводстве : монография / К. В. Пронин. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 10.

шення конкретних фактичних ситуацій та індивідуалізацію заходів кримінально-правового характеру, а отже, й справедливість підсумкового вирішення кримінально-правового конфлікту. Більше того, в умовах публічного реалізація ОПР дискреційних повноважень як можливість робити будь-який вибір (як щодо факту, так і права) складає суть не просто повноваження ОПР, а її *обов'язку*. Як слушно з цього приводу висловився О. Я. Баєв: «... розсуд – найтяжча з усіх процесуальних обов'язків професійного учасника судочинства приймати рішення (проміжне, підсумкове) у справі з числа альтернатив, кожна з яких, повторимо, законна або не суперечить закону»¹. Таке становище обумовлює зміщення предмета дискусій від питання допустимості дискреції в кримінальному провадженні до проблеми конкретних процесуальних механізмів оптимізації її меж. Якщо ж розглядати дискрецію чи розсуд у їх предметному розумінні як реалізацію ОПР наданої йому законом компетенції щодо обрання того чи іншого варіанта інтерпретації фактів чи питань права, слід погодитись із О. Я. Баєвим, що в цьому аспекті «рішення і є розсуд суб'єкта кримінального судочинства, що приймає його; розсуд в кримінальному судочинстві є рішення, що відповідає приведеним вище атрибутивним ознакам; говорити про рішення на розсуд є тавтологією»².

Правильним є також те, що при прийнятті різних КПП характер та ступінь реалізованої дискреційної складової є різними, що залежить від низки чинників, як-от: ступінь визначеності гіпотези правової норми та альтернативності варіантів правової поведінки, закладеної законодавцем у її диспозиції, характер фактичних підстав, з якими закон пов'язує можливість прийняття рішення, взагалі врегульованість даних фактичних обставин позитивним правом.

Як показує аналіз нормативної регламентації, в певних випадках закон містить імперативну вказівку щодо необхідного варіанта правової поведінки в разі наявності будь-яких юридичних фактів, що не підлягають оцінці в разі їх достовірного встановлення. При цьому гіпотеза правової норми, що формулює підстави для ухва-

¹ Баєв О. Я. Усмотрение следователя / О. Я. Баєв // Вестн. ВГУ. Серия: Право. – 2010. – № 1. – С. 449.

² Там само.

лення КПР, є абсолютно визначеною та не потребує оцінки встановлених обставин з точки зору, зокрема, їх достатності для того чи іншого правового висновку. До таких ситуацій можна, зокрема, віднести, закриття кримінального провадження в разі встановлення слідчим прокурором фактів набрання чинності закону, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою; існування вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; відмову потерпілого, його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення тощо (пп. 4–8 ч. 1 ст. 284 КПК). Аналогічними в аспекті дискреційності є випадки подання певних заяв учасниками провадження, що відповідно до КПК є безумовною підставою для їх задоволення. Так, зокрема, на слідчого, прокурора, суддю законом покладається обов'язок ухвалити КПР про доручення відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні, якщо підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно (ст. 49 КПК). У цих та інших ситуаціях оцінка наявності законних підстав до ухвалення КПР, як правило, зводиться до констатації їх існування та не передбачає будь-якої варіантності для ОПР.

Водночас така «бездискреційність» (чи як її ще називають «дискреція з позначкою нуля»¹) характерна лише для нечисленних правових ситуацій. В інших випадках, як правило, правова регламентація підстав та умов прийняття КПР зумовлює певний стан фактичної чи правової невизначеності, подолання якої вимагає від ОПР застосування того чи іншого ступеня розсуду для забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження.

¹ Пронин К. В. Дискреционные полномочия суда в уголовном судопроизводстве : монография / К. В. Пронин. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 102.

Вважаємо за можливе виділити такі основні групи КПП, у яких реалізований той чи інший характер дискреційної складової:

1) КПП, у яких реалізується дискреція ОПР щодо оцінки фактів. Даний елемент розсуду означає можливість «вбачати» певні фактичні обставини в конкретному провадженні та розцінювати їх як такі, що свідчать про наявність підстав ухвалення певного різновиду КПП. Причому дискреційність щодо оцінки фактів реалізується як у перебігу визначення їх достатності для встановлення обставин, чітко сформульованих в диспозиції правової норми, що регламентує підстави та порядок ухвалення конкретного КПП, так і в ситуації «підведення» встановлених фактів під відповідні правові норми, що сформульовані з використанням оціночних понять, відкритих переліків випадків чи виключень.

При цьому вважаємо, що цей елемент дискреції є притаманним майже кожному правозастосовному процесу, в перебігу здійснення якого ОПР постійно звертається то до фактів, то до норм права, «коли на основі аналізу норм виникає необхідність глибше дослідити фактичні обставини; аналіз же фактичних обставин примушує знову звертатися до норм, уточнювати окремі юридичні питання та ін.»¹.

Як указує А. А. Барак, «суддя не може вирішити про факти, поки не сформулює для себе, хоча б на перший погляд, що говорить закон, оскільки число фактів нескінченне, а він повинен зосередитися на тих, які мають відношення до справи, що визначається законом. Проте суддя не може визначити закон, поки хоча б тільки за першим враженням не займе будь-яку позицію відносно фактів. Існує, отже, внутрішній зв'язок між нормою і фактом. Обидва є предметом судового встановлення завдяки їх внутрішній та взаємній залежності. Норма просіюється крізь факти і зосереджується тільки на тих, які стосуються справи. Факти сортуються через норми і зосереджуються тільки навколо тих, які застосовуються»². На противагу спрощеному уявленню щодо підведення встановлених фактів під належну правову норму М. А. Ніконов влучно зазначає,

¹ Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – М. : ЮРИСТЪ, 2006. – С. 31.

² Барак А. Судейское усмотрение : пер. с англ. / А. А. Барак. – М. : НОРМА, 1999. – С. 25–26.

що «не лише факт визначається відносно норми, але і норма відносно факта ... , доки норма не представлена, а факт не проінтерпретований, ні про яку роботу із силлогізмом (окрім «механічної») мови бути не може»¹. При цьому автором робиться важливий висновок, з яким ми цілком погоджуємося: дискреція принципово не усувається внаслідок принципової відкритості нормативно-правового тексту для тлумачення.

Видається, що рівень фактичної дискретності є прямо пропорційним ступеню невизначеності нормативної регламентації підстав прийняття КПР. Так, їх формулювання за допомогою оціночних понять збільшує рівень правової невизначеності, що відповідно розширює й простір для розсуду в оцінці питань фактів, а отже, і рівень певної небезпеки прояву правозастосовного свавілля при ухваленні КПР. Тому звичайно в таких ситуаціях підвищується значення дотримання стандарту обґрунтованості та вмотивованості КПР як правової гарантії попередження прояву суб'єктивізму при ухваленні конкретного КПР. Так, зокрема, в КПР, прийнятому слідчим, прокурором за результатом розгляду клопотання учасників провадження про виконання певної процесуальної дії (ст. 220 КПК), обов'язково слід зробити висновок про значення для вирішення завдань кримінального провадження конкретної обставини, на встановлення якої спрямовано проведення такої процесуальної дії, про яку запитують, а також навести необхідну та достатню сукупність мотивів, що підтверджують правильність зробленого висновку;

2) КПР, у яких реалізується дискреція ОПР щодо обрання належної правової норми, що підлягає застосуванню при встановленні конкретних фактів. Мова йде про ситуації як застосування правової аналогії для подолання певної правової невизначеності (прогальності кримінального процесуального законодавства) (ч. 6 ст. 9 КПК), так і обрання правової норми за результатом критичного аналізу нормативних положень, що безпосередньо враховані на врегулювання встановлених фактичних обставин (у межах принципу законності, сформульованого в частинах 3, 4 ст. 9 КПК). Вказані

¹ Никонов М. А. Судейское усмотрение: уголовно-процессуальные аспекты : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Никонов ; Кубан. гос. ун-т. – М., 2014. – С. 15–16.

випадки потребують більш детального розгляду, що вважаємо за доцільне зробити при дослідженні окремих стандартів ДКПР. Тут лише вкажемо на те, що цей різновид дискреції також не є рідкісним явищем у правозастосовній практиці. Адже «далеко не завжди встановлені фактичні обставини справи чітко вкладаються в диспозицію якої-небудь конкретної норми – перед судом (*та взагалі будь-якої ОПП* (примітка автора. – Н. Г.)) постає питання щодо обрання одного з можливих варіантів правової оцінки, причому грань, що відокремлює один варіант від іншого, нерідко є дуже розмитою»¹;

3) КПР, у яких реалізується дискреція щодо обрання передбаченого в законі варіанта правової поведінки у разі встановлення певних фактів. Дискреційна складова тут проявляється не лише у можливості інтерпретації фактів як таких, що підпадають під нормативну регламентацію обставин, з якими закон пов'язує можливість ухвалення конкретного різновиду КПР, а й у визначенні доцільності (потреби) вжиття тих чи інших правових заходів у даному випадку. Такою варіантністю наділяють диспозиції тих норм, що містять слова «може», «вправі», «якщо визнає за необхідне», «у разі необхідності» тощо. Причому вибір у таких випадках обмежений лише одним варіантом, закріпленим у законі. Як приклад можна навести вирішення питання про: отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК), прийняття судом рішення про скорочений порядок судового розгляду (ч. 4 ст. 349 КПК); призначення експертизи в суді (ч. 2 ст. 332 КПК), проведення певних слідчих дій тощо;

4) КПР, у яких реалізується дискреція щодо обрання одного з допустимих законом варіантів правової поведінки у разі встановлення певних фактів. Причому така варіантність стосується як обрання певної величини (розміру) одного з параметрів (характеристик) у цілому достатньо визначеної дії (обмеження) (наприклад, установлення розумного строку, що, зокрема, є найкоротшим із достатніх для потреб досудового розслідування (ч. 2 ст. 296 КПК), визначення розміру застави у межах, визначених ч. 5 ст. 182 КПК, призначеного покарання, тощо), так і сукупної його якісної характеристики (наприклад, обрання одного з запобіжних заходів, пере-

¹ Пронин К. В. Дискреционные полномочия суда в уголовном судопроизводстве : монография / К. В. Пронин. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 18.

лічених у ст.176 КПК, додаткових зобов'язань, перелічених у ч. 5 ст. 194 КПК)¹. У таких КПР дискреційна складова проявляється найбільш яскраво. Так, зокрема, закон встановлює лише загальні підстави для обрання будь-якого з п'яти запобіжних заходів, перелічених у ч.1 ст. 176 КПК, деталізуючи лише умови обрання певних із них. Отже, єдиним гарантом розумності обраного виду запобіжного заходу є належне мотивування відповідної судової ухвали, в тексті якої ОПР має докладно обґрунтувати адекватність прийнятого рішення конкретним фактичним обставинам кримінального провадження.

Отже, як убачається з наведеної класифікації, в одному КПР можуть бути реалізовані різні види дискреційних повноважень як щодо питань фактів, так і права, що, у свою чергу, розширює простір для розсуду при ухваленні такого КПР. При цьому обов'язково слід зазначити, що у будь-якому разі дискреція як можливість суб'єктів кримінального провадження за своїм розсудом вирішувати ті чи інші питання (як щодо факту, так і права) є небезмежною чи, як її іменує Л. М. Лобойко, є «обмеженою» дискреційною кримінальною процесуальною компетенцією (на протипагу повній дискреції як можливості вчиняти дії, що взагалі не передбачені законом)².

На значимість проблеми меж правозастосовного розсуду вказували майже всі дослідники, що торкалися тематики дискреції, а питання щодо визначення таких меж є одним із центральних у відповідній правовій літературі. Так, зокрема, «межі правозастосовного розсуду» в юридичній літературі визначаються як «встановлені за допомогою особливої правового інструментарію межі, у рамках яких суб'єкт правозастосування на основі комплексного аналізу обставин юридичної справи уповноважений винести оптимальну

¹ Як у цьому сенсі зазначено в юридичній літературі, соціальною справедливістю можуть обумовлюватися не лише окремі параметри описово-результативних моделей поведінки, але і їх сукупні якісні характеристики (див.: Иванова С. А. Некоторые проблемы реализации принципа социальной справедливости, разумности и добросовестности в обязательном праве / С. А. Иванова // Законодательство и экономика. – 2005. – №4. – С. 32).

² Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція і свобода угляду посадових осіб / Л. М. Лобойко // Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2007. – №3. – С. 269.

ухвалу з точки зору принципів законності, справедливості і доцільності»¹; «правові рамки, встановлені уповноваженими суб'єктами за допомогою правових юридичних засобів, що чітко обмежують обсяг застосування права»²; «офіційно закріплені положення, що визначають межі, у рамках яких приймається рішення в ситуації розсуду»³. У процесуальній літературі існують й інші погляди на визначення цього поняття. При цьому в умовах відсутності єдиного його розуміння розповсюдженою є позиція вчених, що принциповим положенням у визначенні меж дискреційних повноважень є знаходження певної золотієї середини, «оптимуму у співвідношенні двох величин – обсягу дискреційних повноважень суду (та інших владних суб'єктів кримінального процесу – Н. Г.) та ступеня деталізації кримінально-процесуального законодавства»⁴. При цьому влучно відмічає П. Г. Марфіцин, «надання правозастосовнику широкого вибору поведінки спроможна привести до збільшення кількості зловживань посадовими обов'язками, своєрідної “вільниці”». Навпаки, суворі межі сковуватимуть діяльність із реалізації права, породжувати проблеми, перешкоджувати досягненню цілей та завдань. Тому обрання “золотої середини” є процесом архіскладним, проте вельми значимим»⁵.

Не ставлячи завданням більш детальний розгляд цього питання, зазначимо, що межами реалізації дискреційних повноважень при ухваленні КПР є сукупність правових приписів щодо завдань та загальних засад здійснення кримінального провадження, загальних та індивідуальних вимог до КПР, підстав, умов та мети ухвалення

¹ Березин А. А. Пределы правоприменительного усмотрения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. А. Березин ; Нижегород. акад. МВД России. – Н. Новгород, 2007. – С. 16.

² Берг Л. Н. Судебное усмотрение и его пределы (общетеоретический аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. Н. Берг ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2008. – С. 21–22.

³ Фастов А. Г. Специально-юридические гарантии обеспечения законности в дискреционном правоприменении / А. Г. Фастов, Д. В. Бойко // Вестн. Волгоград. акад. МВД России. – 2013. – № 2 (25). – С. 68–77.

⁴ Пронин К. В. Дискреционные полномочия суда в уголовном судопроизводстве : монография / К. В. Пронин. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 15.

⁵ Марфицин П. Г. Усмотрение следователя (уголовно-процессуальный аспект) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / П. Г. Марфицин ; Омск. акад. МВД России. – Омск, 2003. – С. 187.

конкретних з них, а також сама судова практика, що, як точно визначають у правовій літературі, «надає стабільний обсяг правовим нормам, що мають абстрактний характер ... надає законодавству відому стабільність та визначеність та обмежує “розсудливість”»¹. Причому вирішальне значення у стримуванні невинуватої дискреції належить, безсумнівно, вимозі обґрунтованості КПП. З огляду на її демонстраційний характер саме необхідність належного обґрунтування КПП суттєво звужує невинуватую дискрецію та орієнтує на прийняття правильного рішення в конкретній ситуації. Мотивування прийнятого рішення як ключова характеристика, що визначає його переконливість, у таких випадках виступає природною перепорою для перевищення ОПР своїх повноважень. Навпаки, наділення правозастосувачів суттєвим обсягом дискреції за відсутності обов’язку документально обґрунтовувати прийняті ними КПП спроможна сприяти правозастосовному свавіллю.

Викладене дозволяє зробити такі **висновки**.

1. Усі КПП залежно від характеру дискреційної складової, що реалізована при їх ухваленні, можуть бути поділені на: 1) КПП, у яких реалізована дискреція щодо оцінки фактів; 2) КПП, у яких реалізована дискреція щодо обрання належної правової норми; 3) КПП, у яких реалізована дискреція щодо обрання передбаченого в законі варіанта правової поведінки у разі встановлення певних фактів; 4) КПП, у яких реалізована дискреція щодо обрання одного з допустимих законом варіантів правової поведінки у разі встановлення певних фактів. Причому в одному КПП можуть бути реалізовані різні види дискреційних повноважень як щодо питань фактів, так і права, що, у свою чергу, розширює простір для розсуду при ухваленні такого КПП.

2. Запропонована класифікація КПП має безпосереднє значення для індивідуалізації стандартів ДКПП. Це проявляється, зокрема, в тому, що характер дискреційної складової, реалізованої при ухваленні конкретного КПП, зумовлює структуру предмета обґрунтування такого КПП. Причому межі його обґрунтування є прямо пропор-

¹ Беляев В. П. Судебно-правовая политика в современной России: вопросы теории и практики : монография / В. П. Беляев, А. Б. Киреева. – М. : Юрлитинформ, 2012. – С. 141.

ційними обсягу дискреції, застосованої у даному випадку. Як приклад, вкажемо на те, що позитивне вирішення в новому КПК питання щодо можливості застосування у сфері кримінального провадження правової аналогії привносить значний елемент дискреції у правозастосовний процес. Тому гарантією правомірного її застосування має бути повне та всебічне мотивування, що переконує у правильності обрання правової норми, яка підлягає застосуванню в конкретній правовій ситуації. Викладене має націлювати ОПР на диференційований підхід до визначення рівня обґрунтованості КПП залежно від характеру дискреції, що реалізована при ухваленні такого КПП.

На жаль, у межах даної статті неможливо розглянути всі проблеми класифікації КПП, обсяг якої є доволі значним. Тому для її повного опрацювання, звичайно, потрібно здійснювати подальші дослідження. Останні є доцільними за такими *напрямами наукових розвідок*: 1) групування КПП за сформульованими в цій статті новими критеріями; 2) формулювання значення проведеної класифікації для індивідуалізації стандартів ДКПП.

В статье рассматриваются вопросы классификации уголовных процессуальных решений как необходимой методологической предпосылки для решения концептуальной проблемы определения стандартов доброкачественности таких решений. Автором предложены оригинальные критерии – направления для группировки процессуальных решений и дана развернутая характеристика одного из них – характера дискреционной составляющей, реализованной в принятом правоприменительном акте.

The article is devoted to the problem of criminal procedural decisions classification as an obligatory methodological condition of solving the conceptual task of establishing decisional standards. The author offers a range of original criteria – directions for grouping the decisions and characterizes one of them – character of discretionary constituent that is realized in the taken criminal procedural decision.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем слідчо-прокурорської та судової діяльності НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 9 від 26 лютого 2014 р.)

Рецензент – доктор юридичних наук, професор Л. М. Лобойко.